

# ÇİN'İN KÖRFEZ AÇILIMI VE RİYAD İLE GELİŞEN İLİŞKİLER: NEGATİF DENGEME STRATEJİSİ

DR. HÜSNA TAŞ YETİM

Akademisyen

“

Çin Başkanı Cinqing'in, Körfez ziyaretini ABD ve Çin arasındaki küresel rekabetin artarak devam ettiği bir zaman diliminde gerçekleştirmiş olması, Çin bağlamındaki tartışmayı harekete geçiren en önemli dinamiklerdir. Bu tartışmayı önemli kılan bir diğer husus ise ziyaretin ABD Başkanı Joe Biden'ın 2022'nin Temmuz ayında Suudi Arabistan'a gerçekleştirdiği ziyaretten sadece birkaç ay sonra gerçekleştirilmiş olmasıdır.

”

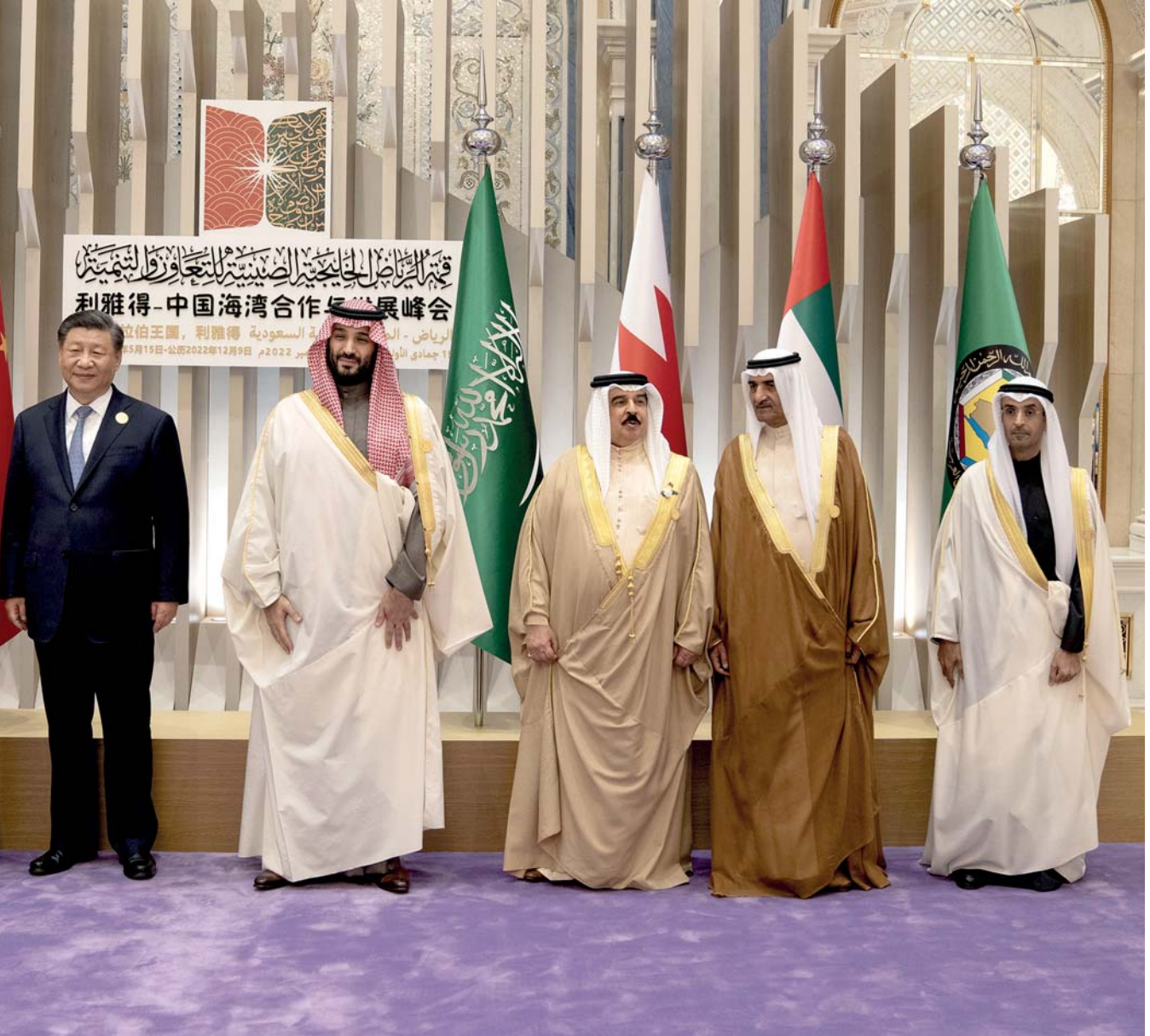
Çin Devlet Başkanı Şi Cinqing'in 7 Aralık'ta Suudi Arabistan Kralı Selman bin Abdülaziz'in davetiyle Riyad'a gerçekleştirdiği ziyaret uluslararası siyasetin gündemini en fazla meşgul eden güncel konulardan biri olmaya devam etmektedir. Üç günlük resmî ziyaretin ilk gününde Çin Başkanı Şi ve Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed Bin



Selman bir araya gelirken, diğer günler Körfez İşbirliği Örgütü (KİÖ) liderleri ve bazı Arap liderleri ile görüşmeler gerçekleştirdi. Bu ziyaret sırasında Pekin ve Riyad yönetimleri arasında enerji, ticaret, yatırım, teknolojik iş birliği, altyapı ve ekonomi alanlarını kapsayan 34 adet anlaşma imzalandı. Böylece Çin ve Suudi Arabistan ilişkilerinde son yıllarda ivme kazanan iş birliği

alanları daha fazla derinlik kazandı. Öte taraftan, Pekin ve Riyad yönetimleri arasında imzalanan kapsamlı anlaşmalar, söz konusu ziyaretin kritik zamanlaması ve Çin lideri Şi'nin ziyaret sırasında yaptığı açıklamalar üç tartışmayı harekete geçirdi. Ziyaret sırasında Şi, yaptığı bir açıklamada Körfez bölgesi ve Çin arasında yapılacak olan petrol ticaretinin Çin Yuanı üzerinden

gerçekleştirileceğini belirtti. Bu açıklama Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dolarının uluslararası para hiyerarşisindeki üstün konumunu zayıflatmaya yönelik girişim olarak değerlendirilirken, Riyad-Pekin ilişkilerindeki ilerleme ise Suudi Arabistan'a ilişkin "eksen kayması" tartışmalarını harekete geçirdi. Bu ziyaretin ABD ve Çin arasındaki küresel rekabetin yo-



ğunlaştığı sırada gerçekleştirilmiş olması ziyaretin ayrıca Pekin'in, ABD'nin bölgesel hegemonyasını kırmaya yönelik bir hamle olarak yorumlanmasına da yol açtı. Güncelliğini koruyan söz konusu tartışmaların kapsamlı bir muhakemesini yapabilmek için Çin'in, Körfez'e yönelik siyasetinin temel dinamiklerini ve Riyad yönetiminin ikili ilişkilere yönelik yaklaşımını tespit etmek gerekmektedir.

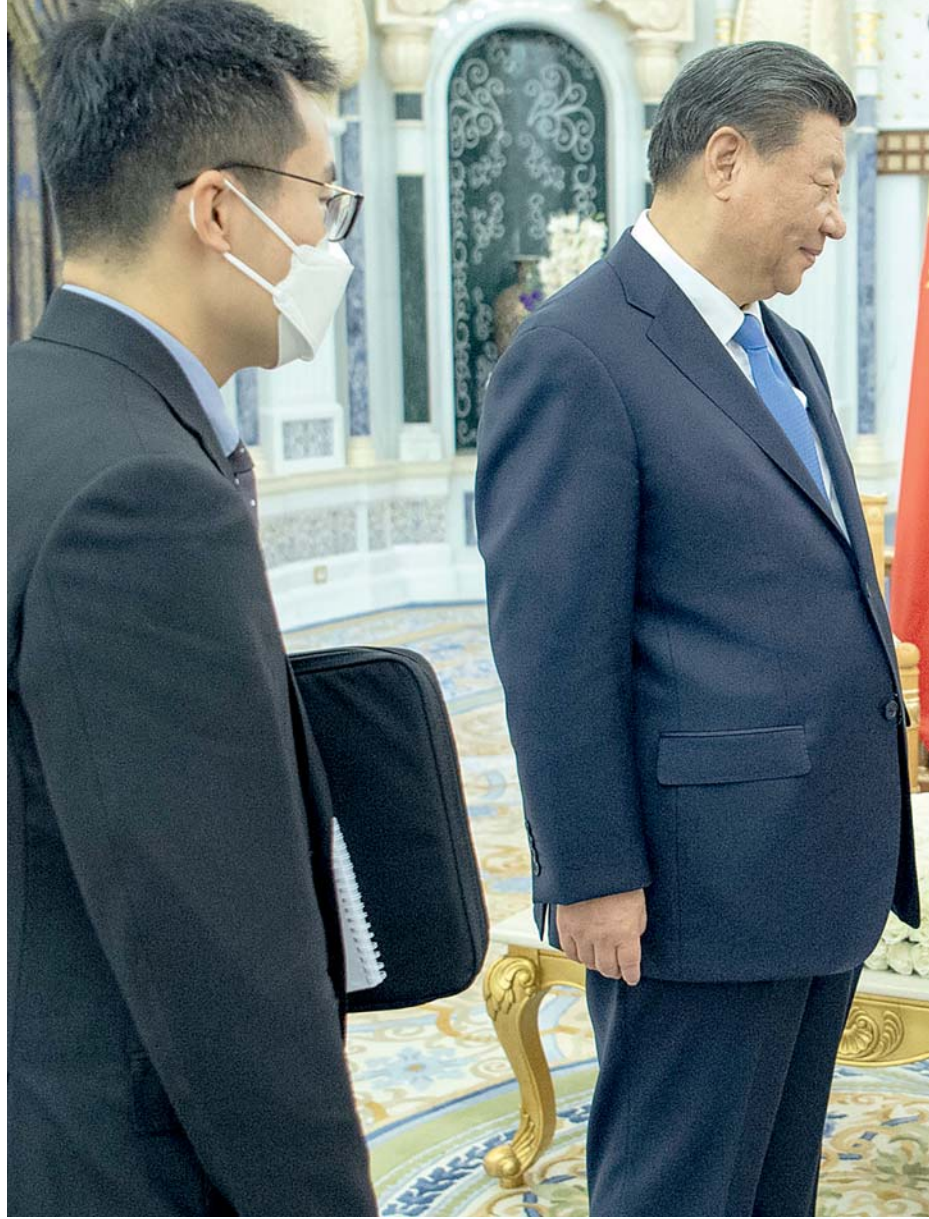
“

Negatif dengelemeyi benimseyen güç, rakibinin müttefiklerine ekonomik, askerî, teknolojik yardımlarda ya da transferlerde bulunarak kendi gücünü görel olarak artırırken rakibinkini de görel olarak zayıflatmış olur. Bu stratejiye rakibin müttefikleri ilgi gösterirse negatif dengeleme stratejisinden görel olarak bir başarı ve kazanç elde edilmiş olur.

”

### ÇİN'İN NEGATİF DENGEME STRATEJİSİNDE KÖRFEZİN YERİ

Çin Başkanı Cinping'in, Körfez ziyaretini ABD ve Çin arasındaki küresel rekabetin artarak devam ettiği bir zaman diliminde gerçekleştirmiş olması, Çin bağlamındaki tartışmayı harekete geçiren en önemli dinamiklerdir. Bu tartışmayı önemli kılan bir diğer husus ise ziyaretin ABD Başkanı Joe Biden'ın 2022'nin Temmuz ayında Suudi Arabistan'a gerçekleştirdiği ziyaretten sadece birkaç ay sonra gerçekleştirilmiş olmasıdır. ABD Başkanı Biden söz konusu ziyaret sı-



rasında, Körfez'e ilişkin yapmış olduğu açıklamada Körfez bölgesinde ABD'den doğacak bir boşluğun söz konusu olmayacağını ve bu nedenle bölgede İran, Çin ve Rusya nüfuz artışları ekseninde yapılan tartışmayı rasyonel bulmadığını belirtmişti. Ancak bu açıklamadan sadece birkaç ay sonra Çin'in Körfez'e gerçekleştirdiği kapsamlı ziyaret analistleri Biden'ın

bu açıklamasını tekrar düşünmeye yöneltti.

Kei He'nin 2012 yılında yayımlanan "Undermining Adversaries: Unipolarity, Threat Perception, and Negative Balancing Strategies After the Cold War" isimli çalışması ile birlikte uluslararası ilişkiler literatürüne dâhil olan negatif dengeleme stratejisi (negative balancing strategy) konsepti Çin bağ-



lamında süren tartışmaya daha kapsamlı açıklama imkânı sunmaktadır. Literatürde henüz görelî olarak keşfedilmiş negatif dengeleme stratejisi kavramını He, “tek kutuplu sistemde ABD’ye karşı neden bir askerî dengeleme yapılmadığına” ilişkin soruya yanıt vermek için geliştirmiştir. He’ye göre, uluslararası sistemde her daim tanıklık edebileceğimiz büyük

güçler arası rekabet, 1991’den günümüze dek Soğuk Savaş döneminden farklı olarak klasik askerî dengelemeden ziyade negatif dengeleme stratejisiyle ilerlemektedir. Askerî ittifak kurmak şeklinde gelişen askerî dengeleme oldukça maliyetlidir ve bu nedenle süper güçler devasa maliyetleri üstlenmek istememektedir. Bunun yerine birbirlerinin gücünü zayıflatmayı

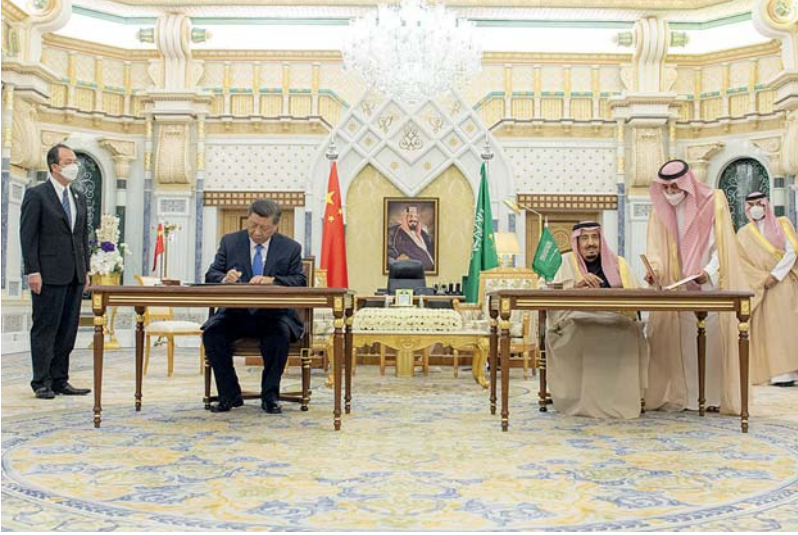
hedefleyen negatif dengeleme stratejisi izlemeyi tercih etmektedirler. Negatif dengelemeyi benimseyen güç, rakibinin müttefiklerine ekonomik, askerî, teknolojik yardımlarda ya da transferlerde bulunarak kendi gücünü görelî olarak artırırken rakibinkini de görelî bir şekilde zayıflatmış olur. Bu stratejiye rakibin müttefikleri ilgi gösterirse negatif dengeleme stratejisinden görelî bir başarı ve kazanç elde edilmiş olur.



Çin’in bölgesel angajmanını artırma çabaları özellikle 2021’de ABD’nin Afganistan ve Irak’tan çekilmesi sonrasında daha fazla yoğunlaşmıştır. 7-9 Aralık 2022 tarihlerinde Körfez’e gerçekleştirilen kapsamlı ziyaret ise Çin’in, bölgeye yönelik negatif dengeleme stratejisini, ABD’nin çekilmesiyle birlikte bölgede oluşan yeni konjonktürü ve ABD ile bölgedeki müttefikleri arasında son dönemde ortaya çıkan akut krizleri hesaba katarak aktifleştirdiğini ortaya koymaktadır.



Çin’in, Körfez’e ilişkin son dönem politikasının temel parametreleri dikkate alındığında negatif dengeleme stratejisiyle uyumlu araçlar kullandığı dikkat çekmektedir. Ortadoğu ve Körfez bölge ülkeleriyle hâlihazırda herhangi bir güvenlik ittifakı oluşturmamış olan Pekin’in, ABD’nin bu bölgedeki müttefikleri İsrail, Mısır, Katar, Birleşip Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan ile ilişkilerini özellikle ekonomi, ticari ve teknolojik araçlar



vasıtasıyla ilerlettiği ve derinleştirdiği dikkat çekmektedir. 1990'lardan itibaren gösterdiği ekonomik performans ile hâlihazırda dünyanın ikinci büyük ekonomisi hâline gelen ve ekonomik güç açısından her geçen gün ABD'ye daha fazla yaklaşan Çin, gücünün bu yönünü Ortadoğu ve Körfez bölgesi ülkeleriyle ilişkilerinde ön plana çıkarmaktadır. Enerjiye artan ihtiyaç ise Pekin yönetimini petrol açısından zengin olan bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye daha fazla motive etmektedir. 2014 yılında Katar, 2018'de Kuveyt ve 2018'de Umman ile ikili anlaşmalara imza atan Çin, bölgedeki etkisini Suudi Arabistan ve BAE ile sırasıyla 2016 ve 2018 yıllarında imzaladığı stratejik ortaklık iş birliği anlaşmalarıyla artırmaktadır.

Çin'in bölgesel angajmanını artırma çabaları özellikle 2021'de ABD'nin Afganistan ve Irak'tan çekilmesi sonrasında daha fazla yoğunlaşmıştır. 7-9 Aralık 2022 tarihlerinde Körfez'e gerçekleştirilen kapsamlı ziyaret ise Çin'in, bölgeye yönelik negatif dengeleme

stratejisini, ABD'nin çekilmesiyle birlikte bölgede oluşan yeni konjonktürü ve ABD ile bölgedeki müttefikleri arasında son dönemde ortaya çıkan akut krizleri hesaba katarak aktifleştirdiğini ortaya koymaktadır. Çin'in, Suudi Arabistan ile imzaladığı anlaşmaların içeriği dikkatli bir şekilde incelendiğinde ise Pekin yönetiminin negatif dengeleme stratejisini etkin şekilde aktifleştirdiği daha rahat anlaşılabilir. Bu anlaşmalar ile Çin, Suudi Arabistan'a yönelik politikasının karmaşık olmayan aksine basit pazarlık mantığı üzerine kurulu olduğunu teyit etmektedir. Pekin yönetimi, Suudi petrolünün kendilerine ihraç edilmesi ve küresel enerji piyasasında özellikle son dönemde Ukrayna savaşının yol açmış olduğu dalgalanmanın durulmasına katkı yapması karşılığında Riyad yönetimine teknoloji, sağlık, otomotiv, yapay zekâ ve altyapı yardımlarında ve transferlerinde bulunmayı teklif etmektedir. Suudi Arabistan'ın bölgede sahip olduğu etkin statü ve Çin'in en büyük petrol tedarikçisi olması, Çin'in negatif dengeleme strateji-

sinde Riyad'a atfettiği kritik önemi ayrıca ortaya koymaktadır.



Çin'in bölgede negatif dengeleme stratejisi kapsamında sunduğu ekonomik ve ticari olanaklar bu bağlamda Riyad yönetimine önemli fırsatlar sunmaktadır. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın uluslararası sistemin çok kutuplu yapıya geçiş aşamasında Çin ile geliştirdiği ilişkileri ABD'ye alternatif olarak okumak; bir diğer deyişle "eksen kayması", "dümen kırmak" ya da "liman değiştirmek" gibi konseptler üzerinden değerlendirmek iki nedenden dolayı doğru yaklaşım değildir.



## RIYAD PERSPEKTİFİNDEN ÇİN: ÇOK KUTUPLU SİSTEME GEÇİŞTE SINIRLI MALİYET

Çin Başkanı Şi'nin Körfez ziyareti, Suudi Arabistan'a dair "eksen kayması" tartışmasını ayrıca başlatmıştır. Bu tartışmayı aktive eden önemli faktör bu ziyaretin zaman açısından Washington-Riyad ikili ilişkilerinin kriz döneminde olduğu sırada gerçekleşmesidir. 2018'deki Cemal Kaşıkçı olayıyla birlikte ABD-Suudi Arabistan ilişkilerindeki gerginliğe, 24 Şubat 2022'de başlayan Ukrayna işgali temelli olayların eşlik etmesi ABD'nin, Körfez'deki geleneksel müttefikleri Suudi Arabistan ile ilişkilerini test etmiştir ve etmeye devam etmektedir.

Moskova yönetimi, ABD ve Batılı devletlerin Ukrayna'ya açtığı savaş

nedeniyle kendisine uyguladığı yaptırımlara karşılık olarak bu devletlere doğal gaz ithalini keserek karşılık vermiştir. Moskova'nın bu misillemesi, hem enerji piyasalarında dalgalanamaya yol açtı hem de ABD ve Batılı devletlerin enerji arzı ihtiyacını artırdı. ABD ve Batılı devletler artan enerji ihtiyaçlarını karşılamak ve enerji krizini dizginlemek için Körfez ülkelerinden doğal gaz miktarını arttırmalarını istedi. Ancak bu istek Körfez ülkelerince karşılık bulmadı ve böylece ABD'nin Körfez ile ikili ilişkilerinde gerginlik derinleşti. Ekim ayı başında ise Körfez ülkeleri aldıkları kararla OPEC+'nın doğal gaz üretim miktarını günlük iki milyon varile düşürdüklerini açıkladı. Washington yönetiminin Körfez'deki geleneksel müttefiklerinin ağırlıkta olduğu OPEC+'nın aldığı bu karara yönelik yanıtı sert oldu. Beyaz Saray yaptığı açıklamada bu kararı "OPEC+ ülkelerinin Rusya ile ittifaklık girişimi" olarak nitelendirirken, Suudi Arabistan hem ABD'nin Körfez'deki geleneksel müttefiki olması hem de OPEC+'nın en büyük petrol üreticisi olması nedeniyle eleştirilerden daha fazla pay aldı.

ABD ve Batılı devletlerin Ukrayna meselesinde Körfez ülkelerine Rusya karşıtı ittifakta yer almaları konusunda yaptığı baskı ise Washington-Riyad hattındaki gerginliğe bir yenisini daha ekledi. Ukrayna savaşının diplomatik kanallar üzerinden çözülmesi gerektiğini belirten Körfez ülkeleri savaş karşısında görece olarak tarafsız konumda bulundular ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası platformlarda Rusya'nın, Ukrayna işgalini sonlandırması konusuna

destek verdiler. Ancak Körfez ülkelerinin bu politikası, ABD-Suudi Arabistan ilişkilerine kriz olarak yansdı. ABD Başkanı Biden, Suudi Arabistan'ın güvenlik açısından ABD'ye olan bağlılığına vurgu yaparken, siyasi açıdan ise Rusya ile birlikte hareket ettiğini ve hatta Ukrayna konusunda Rusya'ya destek verdiğini iddia eden ifadeler kullandı. Bu açıklamaları kabul edilemez olarak niteleyen Riyad yönetimi ise Ukrayna savaşının diplomatik kanallarla çözülmesi ve Rusya'nın ülkeden çıkması gerektiğine dair desteğini yinelemektedir.

Diğer bir ifadeyle ikili ilişkilerdeki krizler ve Ukrayna savaşı, Suudi Arabistan'a yönelik ABD baskılarını artırmakta ve Suudi Arabistan'ın müttefiklik gereksinimlerinin ABD'den yeterli düzeyde sağlanamamasına yol açmaktadır. Böylece bu durum Riyad yönetimini dış politika manevra alanını genişletmeye yöneltmektedir. Çin'in bölgede negatif dengeleme stratejisi kapsamında sunduğu ekonomik ve ticari olanaklar bu bağlamda Riyad yönetimine önemli fırsatlar sunmaktadır. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın uluslararası sistemin çok kutuplu yapıya geçiş aşamasında Çin ile geliştirdiği ilişkileri ABD'ye alternatif olarak okumak; bir diğer deyişle "eksen kayması", "dümen kırmak" ya da "liman değiştirmek" gibi konseptler üzerinden değerlendirmek iki nedenden dolayı doğru yaklaşım değildir. Birincisi, Suudi Arabistan Çin ile ilişkilerini "ekonomi" öncelikli tesis ederken, ABD ile uzun erimli ve daha da önemlisi iç ve bölgesel güvenlik yönü ağır basan müttefiklik ilişkisi temelinde yapılan-

dırılmıştır. Suudi rejimi ikili ilişkilerdeki gerilimli alanlara karşın, ABD'yi çok önemli bir partner olarak tanımlamaya devam etmektedir.

İkincisi, tek kutuplu sistemin çok kutuplu bir yapıya evrildiği dönem, sistemdeki birçok devlet gibi Suudi Arabistan açısından yeni riskleri ve çoğunlukla fırsatları beraberinde getirmektedir. Böylesi geçiş dönemlerinde Suudi Arabistan da diğer devletler gibi süper güçlerin rekabet stratejilerinden minimum maliyetle maksimum fayda elde etmeye çalışmaktadır. Bu sistemik değişimin gerçekleştiği sırada dahi Suudi Arabistan'ın Çin ile ilişkilerini ekonomi temelinde, ABD ile ise daha çok güvenlik ekseninde sürdürme konusunda gösterdiği azami özen kayda değerdir. Dolayısıyla böylesi bir sistemik değişim nüksettiği sırada Suudi Arabistan, iki güçten birini diğerine tercih etmek ya da Çin'i ABD'ye özellikle güvenlik alanında bir alternatif olarak görmek yerine iki büyük güç arasındaki rekabette kazanımlarını artırmaya çalışmaktadır.

Sonuç olarak ziyaret süreciyle birlikte Suudi Arabistan'ın Şangay İşbirliği Örgütüne (ŞİÖ) gözlemci üye olma arzusunun güçlendiğine yönelik tartışma bu hususta ayrıca önemlidir. Bu konuya dair henüz Riyad yönetiminden resmî açıklama yapılmış değildir. Bununla birlikte bu olasılığın gerçekleşme ihtimali Riyad yönetimine dış politika manevra alanını genişletme imkânı sunarken, aynı zamanda Washington ile ikili ilişkilerinde gerilimli alanları artıracaktır ve sistemik geçiş sürecindeki Riyad-Çin ilişkilerine yönelik tartışmaları yoğunlaştıracaktır. ■